

Історичний внесок Рудольфа Рейсса у розвиток криміналістики у воєнний період: документування злочинів проти людяності

Олеся Ващук

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності, Національний університет «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України, м. Одеса, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3161-2870>, e-mail: earth.olesia@gmail.com

Досліджено внесок пана Рудольфа Арчибальда Рейсса у становлення криміналістики як наукового інструменту документування злочинів проти людяності в умовах війни. Особливу увагу приділено його звіту про злочини Центральних держав у Сербії (1916), який став прикладом першого комплексного застосування криміналістичних знань у сфері міжнародного гуманітарного права. Окреслено зв'язок між підходами Рейсса та сучасними практиками розслідування воєнних злочинів, зокрема в Україні.

Ключові слова: Рудольф Арчибальд Рейсс; криміналістика; судова експертиза; воєнні злочини; документування; Сербія; Перша світова війна.

The Historical Contribution of Rodolphe Reiss to the Development of Criminalistics During Wartime: Documenting Crimes Against Humanity

Olesia Vashchuk

This presentation explores the important role of Rodolphe Archibald Reiss in developing criminalistics as a scientific tool for documenting crimes against humanity during wartime. Special focus is given to his 1916 report on atrocities committed by the Central Powers in Serbia, which became one of the first examples of applying forensic science to the field of international humanitarian law. The report is also connected to modern-day practices of investigating war crimes, particularly in the context of current events in Ukraine.

Keywords: Rodolphe Archibald Reiss; criminalistics; forensic science; war crimes; documentation; Serbia; World War I.

На початку ХХ століття світ опинився перед безпрецедентними викликами, зумовленими масштабними військовими конфліктами. У таких умовах криміналістика як наука про виявлення, дослідження та оцінювання доказів почала відігравати нову роль не лише в межах внутрішньодержавного правосуддя, а й у сфері міжнародного права, зокрема для фіксування злочинів проти людяності. Однією з ключо-

вих постатей, яка заклала основи застосування криміналістичних методів у таких обставинах, був Рудольф Арчибальд Рейсс.

Рудольф Арчибальд Рейсс (1875—1929) народився у Німеччині, але громадянство отримав у Швейцарії. Здобув докторський ступінь з хімії, а згодом став професором криміналістики у Лозаннському університеті. У 1908—1909 роках він заснував пер-

ший у Європі Інститут криміналістики, який став платформою для підготовки фахівців та розроблення методик судових експертиз.

З початком Першої світової війни пана Рейсса запросив сербський уряд для розслідування звірств австро-угорських, німецьких та болгарських військ. Пан Рейсс відзначався надзвичайною об'єктивністю та суворим дотриманням наукового підходу: він не обмежувався лише свідченнями очевидців, а фотографував, збирав матеріальні докази, проводив медичні обстеження тіл жертв та ретельно документував усі випадки злочинів.

У 1916 році Рудольф Арчибальд Рейсс оприлюднив один із найвідоміших документів своєї наукової та правозахисної діяльності — звіт під назвою «Злочини Центральних держав у Сербії» (*Les crimes des armées allemandes et austro-hongroises en Serbie*). Цей документ був підготовлений ним у результаті масштабного незалежного розслідування, яке проводилося безпосередньо у зоні бойових дій, з відвідуванням десятків населених пунктів, місць масових убивств, спалених сіл, братських могил, місць утримання заручників, а також шпиталів, де пан Рейсс опитував поранених мирних жителів і військовополонених.

У своєму звіті пан Рейсс документував численні випадки масових убивств мирного населення, зокрема жінок, дітей та осіб похилого віку, тортур, зґвалтувань, пограбувань, катувань, спалення будівель і цілих поселень, розстрілів цивільних заручників у відповідь на реальні або

вигадані дії партизанів. Звіт містив опис злочинів, здійснених із особливою жорстокістю, наприклад, масове вбивство мешканців, або випадки, коли австро-угорські солдати використовували цивільних як живі щити. Пан Рейсс не лише викладав факти, а й наводив конкретні свідчення очевидців, супроводжував опис подій криміналістичними схемами, фотографіями, включав результати обстеження тіл жертв і медичні висновки, що для того часу було вкрай новаторським.

Унікальність цього звіту полягала не лише в його масштабі (понад 400 сторінок викладених фактів і аналітики), але й у тому, як саме пан Рейсс підходив до збирання доказової бази. Він затосовував методи, які сьогодні назвали б криміналістичним моніторингом: фіксування речових доказів, експертні фото і трасологія, опис обстановки місця злочину за ознаками, які мають доказове значення, верифікація свідчень. Його принцип роботи був простим: не припущення, а лише перевірені факти; не емоції, а наукова аргументація. Саме це зробило звіт пана Рейсса документом не лише історичного значення, а й прецедентом у правозастосовній практиці, який згодом стане основою концепції фіксування злочинів проти людяності.

Цей звіт став, по суті, першим комплексним прикладом застосування криміналістичних знань і судово-експертних методів у сфері міжнародного гуманітарного права. До цього воєнні злочини частіше фіксувалися дипломатичними місіями або журналістами, однак пан Рейсс підняв

планку документування на зовсім інший рівень — науково обґрунтованого, юридично придатного доказування. Багато років потому міжнародні трибунали, зокрема Нюрнберзький процес, а згодом і Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії, фактично застосовували ту саму логіку та методи, які Рейсс уперше апробував у Сербії. Його робота стала зразком для сучасних розслідувань злочинів проти людяності, таких як Голодомор, геноцид у Руанді або розслідування злочинів у Бучі в Україні.

Рудольф Рейсс вважав, що головне завдання експерта — служити істині, а не політичним інтересам. У своїй діяльності він наголошував на незалежності, об'єктивності та науковій обґрунтованості висновків, де такі принципи стали основою сучасних міжнародних етичних кодексів для судових експертів.

Отже, Рудольф Арчибальд Рейсс не лише започаткував системну судово-експертну практику в Європі, але й продемонстрував, як криміналістика може стати потужним інструментом у боротьбі за права людини. Його звіт про злочини у Сербії є свідченням сили науки, здатної служити справедливості навіть у найбільш трагічні періоди історії людства. Досвід Рейсса є надзвичайно цінним у контексті сучасних воєнних конфліктів, зокрема в Україні. Його підходи до фіксування злочинів, збирання доказів та формування неупереджених звітів лягли в основу роботи міжнародних трибуналів, таких як Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії та Міжнародний кримінальний суд. Сьогодні українські фахівці також застосовують криміналістичні методи для документування злочинів, вчинених під час війни РФ проти України.

Перелік джерел посилання

1. Reiss Archibald. Pantheon World. URL: https://pantheon.world/profile/person/Archibald_Reiss (дата звернення: 04.04.2025).
2. Idem / Wikipedia: Die freie Enzyklopädie. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Archibald_Reiss (дата звернення: 04.04.2025).
3. Idem / Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Archibald_Reiss (дата звернення: 04.04.2025).
4. Forensik-Wissenschaften. Think Forensic. URL: https://thinkforensic.ch/?page_id=1409 (дата звернення: 04.04.2025).
5. Girod-Frais A., Kappler J. A. Rodolphe Archibald Reiss and the Importance of Forensic Science. *SIAC-Journal — Journal for Police Science and Practice (International Edition)*. 2022. Vol. 12. Pp. 4—17. URL: https://www.bmi.gv.at/104/Wissenschaft_und_Forschung/SIAC-Journal/internationalEdition/files/Girod-Frais_IE_2022.pdf (дата звернення: 04.04.2025).
6. Reiss R. A. Report upon the atrocities committed by the Austro-Hungarian army during the first invasion of Serbia. Transl. by F. S. Copeland. London : Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co., Ltd., 1916. URL: <https://archive.org/details/reportuponatroc00reis> (дата звернення: 04.04.2025).
7. Reiss Rudolph Archibald. Encyclopedia.com. URL: <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/reiss-rudolph-archibald> (дата звернення: 04.04.2025).

8. Rodolphe Archibald Reiss. FKA Witte de With. URL: https://www.fkawdw.nl/en/participants/rodolphe_archibald_reiss (дата звернення: 04.04.2025).
9. Idem. Goodreads. URL: https://www.goodreads.com/author/show/4254236.Rodolphe_Archibald_Reiss (дата звернення: 04.04.2025).
10. Idem. National Library of Israel. URL: <https://www.nli.org.il/en/a-topic/987007267048005171> (дата звернення: 04.04.2025).
11. Serbian campaign / Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Serbian_campaign (дата звернення: 04.04.2025).
12. Teitelbaum J. Rudolph Archibald Reiss (1875–1929) – an underrecognized pioneer in forensic science. Gale Academic OneFile. 2016. P. 72. URL: <https://go.gale.com/ps/i.do?id=-GALE%7CA490551806&issn=10427201&it=r&linkaccess=abs&p=AONE&sid=googleScholar&sw=w&v=2.1> (дата звернення: 04.04.2025).